

Tarih Okulu
Mayıs-Ağustos 2010
Sayı VII, 203-208.

Konstantin Kostenecki, **Stefan Lazareviç: Yıldırım Bayezid'in Emrinde Bir Sırp Despotu**, 118 sayfa, Çeviren: Hüseyin Mevsim, Kitap Yayınevi, Ekim 2008, 1. Basım, İstanbul, ISBN 978-975-6051-58-0, 12 TL.

Mehmet Sait SÜTÇÜ*

Bu incelememiz, Osmanlı tarihi açısından büyük önem taşıyan bir yaşamöyküsü ile ilgilidir. Ama sadece Osmanlı tarihi için değil, aynı zamanda politik, kültürel ve toplumsal yaşam ile ilgili olarak Eskiçağ, Ortaçağ ve Yeniçağ alanında çalışma yapan araştırmacılar için de kaynak olabilecek bir eserdir. Bunun yanı sıra Türk imgesinin araştırılmasında da ilginç sayılabilecek materyaller sunmaktadır. 'Stefan Lazareviç' Yıldırım Bayezid'e vasallık ilişkisi ile bağlı bir Sırp despotudur. Emrindeki birliklerle Yıldırım'ın yanında Ankara'da Timur'a karşı savaşmıştır. Bu kitapta, Stefan Lazareviç'in yaşamöyküsünün dışında, birçok önemli konu hakkında 'tarihi' niteliklere sahip ve o zamanki olaylar hakkında birincil kaynak olabilecek bilgiler yer almaktadır. Bu nedenle hem tarihçiler hem de toplumbilimciler açısından önemli bir kaynaktır. Bulgar yazar Konstantin Kostenecki tarafından kaleme alınan ve Hüseyin Mevsim'in Eski Bulgarca'dan tercüme ettiği ve bir takım açıklamalar eklediği bu eser şu konuları barındırmaktadır: Osmanlı Türklerinin 14. yüzyıl ortalarında Doğu Balkan Yarımadası'na geçişi; 1389 Kosova Savaşı ve sonuçları; Yıldırım Bayezid'in, Krali Marko ve Konstantin Dragaş'ın desteğiyle Eflak Voyvodası Mirçea'yla savaşı; Bayezid ve Macar Kralı Sigismund arasındaki Niğbolu Savaşı; Timur ve Bayezid'in Ankara Savaşı, Timur'un yaşamı, Bayezid'in çocuklarının taht kavgası ve bunlardan Musa Çelebi'nin Balkan Yarımadası'ndaki faaliyetleri; Sırbistan'ın Bizans İmparatorları Manuel II Palaeologos ve İoannes VII Kantakuzines ile ilişkileri; Çelebi Mehmet ile Musa Çelebi arasındaki savaş ve Musa'nın ölümü.

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Uşak Üniversitesi, SBE, Tarih Bilim Dalı.

Bulgar yazınında, Ortaçağdan Yeniçağa, gelenekten modernliğe geçişi sağlayan, gerçek anlamda yenilikçiliğiyle dikkatleri üzerine çeken Konstantin Kostenecki'nin kendi çağının çok bilgili ve eğitilmiş yaratıcıları arasında bulunması ve Homeros, Platon, Tukidites ve Aristo gibi Eskiçağ yazarlarından haberdar olması; aynı zamanda Bulgar yazınında 15. yüzyıla kadar fazla gelişmemiş olan, coğrafya konulu yapıtlar, yolculuk ve gezi notları gibi alanlarda bir yaratıcı olması ve de gözlemlerini aktarması noktasında bir yazara-Danimarkalı araştırmacı Gunnar Svanne-“*Bu satırların yazarı, Konstantin'in metinlerini elinde tutarak ve hayal gücüne dayanarak, Belgrat Kremlin'inin fortifikasyonunu olduğu gibi Kudüs'ün eski merkezini de dolaşmıştır. Konstantin'in Kutsal Şehir ve onun çevresiyle ilgili izlenimleri doğruluğuyla dikkat çeker ve bence yazarın bu yerleri kendi gözleriyle gördüğü ve yansıttığı konusunda kuşku yoktur.*” gibi bir söz söyletmesi, onun eserlerinin önemini açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bundan dolayıdır ki, Kostenecki'nin yapmış olduğu çalışmalarda bahsi geçen olaylar, tarihçiler açısından birinci dereceden kaynak teşkil edebilecek nitelik taşımaktadırlar.

Hüseyin Mevsim, kitabı düzenlerken, kitaba Bulgar yazını ve Bulgar yazınının geçirmiş olduğu evreler, kilise ile olan ilişki ve etkileşimi hakkında bilgiler veren ve Azizlerin yaşamöykülerinin genel bir şemasını çizen, ardından Kostenecki'nin Bulgar yazınında önemine işaret eden ve onun hakkında yapılmış olan çalışmalara değinen ‘Giriş’ bölümünden sonra, ‘Konstantin Kostenecki'nin Yaşamı ve Yazarlığı’ bölümüne yer vermiştir. Bu bölümde Bulgar yazarın, aslında tam belli olmayan, yani eserlerinden yola çıkılarak varsayımlar doğrultusunda onun hayatına dair bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere, onun yazmış olduğu ya da çevirmiş olduğu -ki Kostenecki, çevirmenliğin yanı sıra Bulgar yaratıcı çeviri etkinliğinin ‘kuramsal’ kurallarını belirlemek isteyen kişidir- eserler baz alınarak, doğum yeri ve tarihi, öğrenimi, Stefan Lazareviç'in himayesine girmesi ve orada yükselmesi vb konular hakkında tahmini bilgiler verilmiştir. Tüm bu bilgiler, onun yazmış ve çevirmiş olduğu kitapları temel alınarak yazılmıştır. Bunlar: “*Stefan Lazareviç'in Yaşamöyküsü, Harfler Hakkında Açıklamalı Anlatı, Filistin'de Yolculuk ve Theodorit Kirski'nin Ezgiler Ezgisi'nin Yorumudur.* Bu bölümde yazarın hayatı hakkında çok sayıda varsayım üzerinde durulmuş ve onun gitmiş olduğu yerler hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır ve yine tüm bu bilgiler yazarın yukarıdaki eserlerinden verilmiştir, aynı zamanda birçok araştırmacının onun hakkında vermiş olduğu bilgiler kaleme alınmıştır. Yine bu

204

bölümde Konstantin Kosteneçki'nin yazmış olduğu bu eserleri yazma amaçları, aşamaları ve bunları yazarken etkisinde kaldığı yazarlar ve düşüncelerinden de bahsedilmiştir.

İkinci bölüm 'Stefan Lazareviç'in Yaşamöyküsü Üzerine Araştırma ve İncelemeleri' başlığı altında karşımıza çıkmaktadır. Bu bölüm, 15-17. yüzyıllara tarihlendirilen Rusça ve Sırpça redaksiyonlu üç varyantta günümüze ulaşan, *Stefan Lazareviç'in Yaşamöyküsü*'nün farklı kopyaları, bunları yayınlayanlar ve bu kopyalara ait özellikleri belirtilen kısım ile başlamakta, buna müteakip 'Sırp Despot Lazareviç'in Yaşamöyküsünü'nün İçeriği' hakkında bilgiler verilmektedir. Stefan Lazareviç, Sırlar açısından önemli olmasına karşın kilise kurallarına göre aziz ilan edilmemiştir. Çünkü bir kişinin aziz ilan edilebilmesi için ölümünün üzerinden belli bir süre geçmeli ve onun mezarında bazı belirti ve mucizeler gerçekleşmesi gerekmektedir. Ama buna karşın Stefan Lazareviç, halk tarafından bir aziz olarak benimsenmiş ve buna kanıt olarak da, halkın ona duyduğu saygı ve bu saygının göstergesi olarak kilise ikonografisinde yer almış ve bazı kilise ve manastırlarda haleyle resmedilmiştir. Daha sonra adı bazı araştırmacılar tarafından azizler listesine alınmış olsa da, aziz ilan edildiği bir tarih olmadığından bir belirsizlik oluşmuş ve bu durum I. Dünya Savaşı'ndan sonra tamamen değişmiştir ve Lazareviç 1927'de ölümünün 500. yılında, yaşamını yitirdiği 19 Temmuz günü Sırp Patriği Dimitriy tarafından aziz ilan edilmiş ve adına ilk ayin düzenlenmiştir. İşte ülkesine, halkına ve dinine birçok hizmeti olmuş olan böyle birinin hayat hikâyesinin yazılarak onun ölümsüzleştirilmesi ve onun yaşamöyküsünü yazarak onu sonsuzlaştırma isteği sayesinde birçok kopyası hazırlanmış ve birçok araştırmacı tarafından üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Bu bölümün devamında, bu araştırmacıardan biri olan Bulgar yazar Konstantin Kosteneçki'yi böyle bir çalışmaya sevk eden kişi veya dürtü, yazmaya başladığı dönem, üstlendiği misyon ve bu görevin niçin ona verildiğine dair sorulara cevap arama arayışı vardır. Bu bağlamda Kosteneçki'nin olayı ele alış ve araştırma metoduna da değinilmiştir. Onun metodu o güne kadar gelmiş olan olağan metotların dışında bir yapı teşkil etmektedir. Kosteneçki'nin yapıtlarına konu olan yaşam ve mücadele, 'münzevilikte' geçen değil, toplumun içinde, tarih sahnelerinde cereyan eden çetin bir mücadeledir. Onun eserlerindeki kahraman, canını kurtarma, ruhunu arındırma kaygısından çok, ülkesini koruma, güçlendirme ve yüceltme savaşında olan bir tiplerdir. Diğer bir deyişle, onun kahramanı Tanrı'nın bir hizmetkârı değil, toplumsal yaşam fonunda ülkenin yazgısının emanet edildiği

bir devlet adamı, savaş arenasında kahramanca çarpışan ve zaferler kazanan mert bir asker kimliğinde olan figürdür. Bunun bir sonucu olarak, ortaçağ edebiyat normlarından uzaklaşarak dünyeviliğe, toplumsallığa yaklaşmakta ve bir aziz yaşamöyküsünü bir ‘biyografi’ olarak sunmakta ve eskiden yeniye geçmeye çalışmaktadır. Daha sonra da, yazarın bu azizin yaşamöyküsünü yazarken izlediği yöntem ve yararlandığı kaynakların analizi yapılmıştır.

Bu bölümün devamında, ‘Stefan Lazareviç’in Yaşamöyküsü’nün Yapısal Özellikleri’ üzerinde durulmuş ve aziz yaşamöykülerinin kapsamlı bir türü olarak giriş, gelişme ve sonuçtan oluşan bir şeması verilmiştir. Bu bölümde asıl üzerinde durulan konular ise, yazarın dil-anlatım özellikleri ve eserin yazıldığı çağın gerektirdiği yeni bir yapısal anlatım şeklidir. Bundan sonra da, aslında sonraki bölümün, yani ‘Stefan Lazareviç’in Yaşamöyküsü’nün genel bir çerçeve içerisinde, her bölümün kendisine ait kabataslak bir özeti verilmiş ve daha sonra Konstantin Kosteneçki’nin bu yaşamöyküsünü yazış şekli ve yararlandığı kaynakların yorumu yapılmıştır. Yine yazarın özgün bir eser yazması “...bir vakayinâme, hatta çağdaş bir biyografi...” yorumunun yapılmasına neden olmuştur. Yazar, bunu yaparken kuru-gürültü bir olay yığını anlatısı kullanmadığını, aynı zamanda coğrafi yapı, iklim etkileri gibi doğa tasvirleri yaptığını ve anlatımı renklendirilmiş olduğunu da belirtmeden geçmeyelim. Kosteneçki, anlatımında Sırlar hakkında bilgiler vermiş ve onları ziyadesiyle olumlu göstermiştir. Kendi memleketini de, cennetmiş gibi göstermiştir, ama bu abartmalara bir siper oluşturmak için de, kendince şöyle bir yorum yapmıştır: “Şimdi, birileri bu ayrıntılara yer verdiğim için beni kınamaya kalkarsa, lütfen gitsinler ve daha önce gerek Kudüs’te, gerekse Konstantinopolis ve komşu ülkelerde imparatorluk yapanların tarih kitaplarından, çevrelerindeki ülkelerin yaşamlarını da nasıl ayrıntılı ve kapsamlı tasvir ettiklerini görsünler. Dindar ve aziz hükümdarımız Stefan için, biz de böyle bir yaşamöyküsü yazacağız ve bu yüzden ayrıntılara girmemiz kaçınılmazdır.” Ayrıca, yazar toplumsal, kültürel özelliklere değinmiş ve Stefan Lazareviç’in dış görüşü hakkında bilgiler verdikten sonra, sonraki bölüme geçmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü olan ‘Stefan Lazareviç’in Yaşamöyküsü,’ giriş, gelişme ve sonuç kısımlarından meydana gelmiş ve giriş on üç, gelişme doksan üç, sonuç tek kısımdan oluşmuştur. İlk bölümde giriş niteliğindeki ilk on üç kısım yazıldıktan sonra, gelişme bölümüne geçilmiş ve burada olaylar vuku bulma sırasına göre verilmiştir. Olaylar verilirken sadece olay değil, aynı

zamanda diğer etkenler ve etmenler de göz önünde bulundurulmuştur. Olayların birinci ağızdan verilmesi ve buna şahitlik eden biri tarafından yazılması eseri önemli bir kaynak haline getirmektedir. Diğer bölümlerin aksine, tamamıyla bir aktarma şeklinde verilmiş ve gerek görülen yerlere parantezlerde bilgiler verilmiştir. Bu bölümde olaylar aktarılırken sade bir dil kullanılmış ve olaylar betimlemeli ve açıklamalı bir öykü tadında verilmiştir. Bazı yerlere dipnotlar verilmiş ve bu dipnotlar bu bölümün hemen bitiminde yer almakta ve anlatılan olayların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. 'Stefan Lazareviç'in Yaşamöyküsü'nde yukarıda da zikredilen konularla birlikte daha birçok konu hakkında bulunabilecek bilgiler vardır. Örneğin, o dönem için kilisenin edebiyat üzerinde sahip olduğu etki, yazarın bir metni yazarken etkilenebileceği dış unsurlar ve bu dönemin diğer sorunları hakkında bilgiler alınabilir. Ayrıca eser, 14. yüzyıl sonu ve 15. yüzyıl başı Balkanlar, Osmanlı ve Bizans tarihleriyle alakalı eşsiz bilgiler vermektedir. Eserin tarihi kaynak olarak alınması da, olaylara tanıklık etmiş biri tarafından yazılmasından dolayıdır ki, bu da tarihçilik yazımında aranılan birincil şartlardandır. Bu bölümün sonuç kısmında Kosteneçki, katkı ve hizmetlerini yücelterek despota methiyeler düzmette ve bu övgüler bir şiir havasında sunulmaktadır. Bunların özellikle on üç defa yapılması dini bir özellikten gelir ve yine giriş bölümünün on üç kısımdan oluşması da bundandır. Bu dini özellik, kısımların her birinin alfabetik sıraya uygun olarak başlar ve on kısa bölümden oluşmasıyla oluşur. Bunu, yazarın 'buraya kadar on bölümdür' içerik notundan anlarız. Ancak 19. yüzyılda yapılan çözümleme, yorumlama ve yayınlarda buna uyulmadığı ve bölüm sayısının on üçe yükseldiği görülür. Aslında bu on kısa bölüm olmalıdır ki, bunun dini özelliği de, Musa'nın on Tanrı Buyruğu'ndan esinlenmesinden kaynaklandığı sanılır.

Eserde daha sonra bir kaynakça bölümü vardır ve bunun ardında 'Stefan Lazareviç'in Yaşamöyküsü'ndeki Kişi ve Yer Adları' bölümü yer almakta ve eserde geçen bu isimler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Son olarak da, eserin sonunda 'dizin' kısmı bulunmaktadır.

"15. yüzyıl Bulgar yazarı Konstantin Kosteneçki'nin *Stefan Lazareviç'in Yaşamöyküsü* başlıklı yapıtı" başta tarihçiler olmak üzere, birçok alanda çalışmalarda bulunan araştırmacılar için önemli bir kaynak eserdir. Yer yer imla-noktalama yanlışları olsa da, eserin içinde barındırdığı bilgiler bunu görmezden gelinebilecek sıradan bir durum haline getiriyor. Eser; tarihçiler, coğrafyacılar ve toplumbilimciler için büyük önem taşımaktadır. Özellikle

eserin olaylara tanıklık eden birinin ağzından yazılmış olması ve nesnellik ilkesinden ayrılmaması, eseri kıymetli kılmaktadır. Bu eserin nesnelliği yapıtın 'belgeselliğinde' yatar. Bu da, tarihsel gerçeklik izlenimini arttırır.

Tarihsel süreç içerisinde hem Balkanlar hem de Bizans ve Osmanlı için karışık bir süreç olan 14. yüzyıl sonu ve 15. yüzyıl başlarında yaşanmış olan doğal ve iklimsel olaylar, toplumsal olaylar, kültürel etkileşimler başta olmak üzere birçok konu hakkında teferruatlı bilgiler vermesi eseri önemli kılan bir başka yönüdür. Yine Timur'un ta Asya'dan kalkıp gelmesini ve yaptığı faaliyetleri konu edinmesi bir başka yararlı tarafıdır. Eserde Timur-Bayezid ilişkisine de, anlatının sahibinin olayları bizzat yaşamış biri olmasından dolayı yeni bir boyut katmaktadır. Osmanlı tarihinde karışık bir dönem olan 'Fetret Devri'de ele alınmış ve çok detaylı bilgiler verilmiştir. Bütün bunların yanında, tüm dünyayı ilgilendiren 'Husçuluk' hareketi gibi olaylara tanıklık etmiş olmasından ve bunları döneminin sanatsallık anlayışı doğrultusunda yansıtmaya çalışması eserin değerini arttırmaktadır. Sırp-Bulgar edebi yazınının aşama ve evreleri hakkında bilgiler vermesi ve Ortaçağ Ortodoks Slavların yazın ve yazım-dil kültürü hakkında başat kaynaklardan biri olması, eserin bir başka tarihsel ve yazınsal boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Yazarın hem yeniçağdan hem de antik çağdan kaynakları derlemesi ve bunları kullanmış olması; ayrıca yazarın kendisinin olaylar hakkında birinci dereceden tanıklık etmesinden dolayı olayları çok iyi bildiği eserde gözle görülebilir bir gerçektir.

Yazarın, bir azizin yaşamını anlatırken geleneksellikten yenilikçiliğe geçtiğini vurgulamıştı, ama bunu tamamıyla yapmamış ya da yapamamıştır. Sözüne ettiğimiz geleneksellik, kendini 'giriş' bölümünde göstermektedir. Çünkü burada bir yığın İncil alıntısı ve Kutsal Kitap kahramanlarıyla karşılaştırmalar yapılmıştır. Yine, Eski ve Yeni Ahit'ten yapılan ve bütün eser içine serpiştirilen çok sayıda alıntı, yapıta biraz olsun eski aziz yaşamöyküleri havası katmış ve böylece egemen güç olan kilisenin de beklentileri gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak denilebilir ki, tanıtımını yapmış olduğumuz bu çalışma, bir yaşamöyküsünden ziyade, bir dönemin bütüncül bir atmosferinin yansıtıldığı, olayların geniş bir zaman ve mekan perspektifi içinde anlatıldığı, işaret edilen dönemde meydana gelen siyasi, sosyal ve doğal olayların ele alındığı ve ayrıca klasik ortaçağ aziz yaşamöykülerine ait mistisizm, mucize ve belirtiler gibi öğelerin en aza indirildiği, çağın zengin 'tarihsel' tablosunun en renkli haliyle okuyucuya sunulduğu önemli bir kaynak eserdir.